

lets borgerliga umgängesformer. Nytt är nyanseringen av Jonas Frykmans och Orvar Löfgrens tes om ett skarpt avgränsat, stilla och familjecentrat umgänge i hemmet. Nytt är också att Kekke Stadin tydligt påvisar den aktiva, ofta centrala roll som kvinnorna spelade i societetslivet. *The Formal Call in the Making of the Baltic Bourgeoisie* rekommenderas alla med ett intresse för 1800-talets kulturhistoria.

Karlstads universitet

MARTIN ÅBERG

Tage Alalehto, *Försvenskningen av Tornedalen – dess socioekonomiska och kulturella konsekvenser* (Luleå: Tornedalica 2022). 222 s.

Tage Alalehto tar sig an ett historiskt men synnerligen aktuellt tema i sin bok *Försvenskningen av Tornedalen – dess socioekonomiska och kulturella konsekvenser*. Försvenskningen av Tornedalen syftar nämligen på det enhetliggörande projekt som pågick från slutet av 1800-talet till mitten av 1900-talet, vars skadeverkningar anses så pass stora att svenska staten nu önskar be om ursäkt. Boken utkommer parallellt med det arbete som producerats för den statliga Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset (Ku 2020:01, se även slutbetänkandet *Som om vi aldrig funnits*, SOU 2023:68).

Även om mycket har skrivits på temat behövs mer forskning, inte minst om hur den av staten underkuvade minoriteten upplevde vad som hände. Här är alla försök att bidra med kunskap och tolkning värdefulla. Alalehtos bok gör just det; den är späckad med olika uppgifter och bygger till stora delar på ett rikt intervjumaterial, insamlat av andra mellan 1965 och 1992.

Som flera andra verk på temat är boken utgiven på Tornedalica och därmed riktad mot en läsekrets med god kännedom om den tornedalska situationen. Möjligen förklarar det några särdrag som läsaren tidigt slås av. Boken är skriven som om det inte behövs någon introduktion till ämnet. Inledningsvis sägs knappt någonting om de händelser som skapade dynamiken i det aktuella området, såsom att freden 1809 ledde till att en kulturbygd klövs mitt itu med delarna på olika sidor av den nya landsgränsen. Inte heller ges utrymme åt att definiera centrala begrepp som försvenskning, eller att motivera terminologiska val, såsom att tala om kväner och lantalaiset som minoritetsgrupper skilda från tornedalingar. I stället kastas läsaren in i resonemangen. De är svåra att följa eftersom också ett inledande avsnitt som på ett tydligt sätt formulerar bokens ärende saknas.

I de första kapitlen skildras sakernas tillstånd i bondesamhället och dess bytesekonomi, och därefter framväxten av en penningekonomi. Minnesbilder hämtade ur intervjumaterialet ströms in för att understödja beskrivningar av sysslor i olika näringar, med detaljerade redogörelser för svårigheter, ersättningsnivåer och annat som samsas med många tabeller. Det är initierat och lärorikt. Det är dock otydligt hur Alalehto tänker sig att ekonomiernas förändring över tid relaterar till försvenskning. Det senare fenomenet dväls i bakgrunden, allestädes närvarande, men då snarast som allmän samhällsutveckling förknippad med modernisering och industrialisering – inte som ideologiskt projekt förknippat med nationalisering, homogenisering och assimilering. Det är först efter två tredjedelar av boken som den kommer in på statsmakternas försök att inlemma området såväl ekonomiskt som kulturellt och språkligt.

Även fortsättningsvis är det svårt att få grepp om vad författaren söker säga, särskilt i relation till den befintliga litteraturen. Det är synd, eftersom Alalehto tycks ha originella om än ibland diskutabla uppfattningar. Exempelvis intar han en kritisk hållning till laestadianismen, som han menar inskräppte en undergivenhet och uppgivenhet i befolkningslagren, vilket sägs förklara varför inget motstånd mobiliserades mot försvenskningsspolitiken. Att motstånd saknades kan man ifrågasätta, liksom tesen om laestadianismens ensidigt negativa roll i sammanhanget. Kritikern kan också slå ner på haltande maktanalys, då detta grepp flyttar fokus från förövare till offer, vilkas påstådda undfallenhet bidragit till deras eget fördärv (de röstade också på fel partier, enligt Alalehto). Ändå är det tilltalande att det här sägs något djärvt som har bäring på det övergripande fenomenet försvenskning.

Det är ofta mindre tydligt hur det stoff som lyfts fram ur materialet relaterar till detta sammansatta fenomen. Exempelvis handlar ett kapitel om tordnaldsk folketro och vida spritt skrock om blodstämmande, själavandring, kloka gubbar och gummor och liknande. Som på andra ställen är det kunigt och rätt roande, dock långt ifrån självklart hur det har att göra med försvenskning. Läsaren lämnas med frågor: tänker sig Alalehto att tordnaldingarna också på detta sätt har bidragit till sin underordning? Hur?

Andra delar är mer klagörande, såsom kapitlet som beskriver skolpolitiken som instrument för försvenskningen. Här är utsagan bättre knuten till forskning på området, även om den forskningen ofta är mer kritisk mot försvenskningssprojektet än vad Alalehto finner fog för i intervjumaterialet. För författaren framstår försvenskningen som en fråga om integration snarare än om assimilation. Man höjer på ögonbrynen här och där, exempelvis då enskilda respondenters minnesbilder lite för oförsiktigt görs allmängiltiga.

Men huvudbekymret är att det sällan blir klart vad författaren vill ha sagt. Menar han att tordnaldingarna, detta förment fogliga folk, har sig själva

att skylla – eller tvärt om att ”skylla” är fel ord då försvenskningens effekter var till gagn för de flesta? Nej, sannolikt menar han att en dålig ekonomisk situation i kombination med uppgivenhet som kollektiv, religiöst ingiven sinnesstämning gjorde Tornedalen till en munsbit för försvenskningsivarna, eftersom ingen ville eller kunde kämpa emot.

Utän tvivel utgör Alalehtos bok ett bidrag till kunskapen om försvenskningen av Tornedalen. Boken hade gynnats av en kritisk granskare som förmått författaren att tydliggöra sitt ärende och stryka ovidkommande inslag alternativt motivera deras relevans för bokens poänger. Dessa poänger hade i sin tur gärna fått framgå tydligare, såväl i en bred inledning som i en reflexiv avslutande diskussion där inte minst frågor om egenmakt gavs utrymme.

Stockholms universitet

LINUS SALÖ

Dan Nordman, Kenneth Gustavsson, Ida Scherman & Tom Gullberg, *Det åländska folkets historia V, vol. 2: Ålandsrörelsen och självstyrelsen 1917–1995* (Helsingfors 2022). 593 s.

Det åländska folkets historia V, vol. 2: Ålandsrörelsen och självstyrelsen 1917–1995 utgör den avslutande volymen i en längre serie om den åländska befolkningens historia. Den är utgiven av Ålands kulturstiftelse efter ett beslut i Ålands dåvarande landsting. Det uttalade syftet har varit att på ett samlat och vetenskapligt sätt redovisa ögruppens politiska historia med sikte först på målgrupper såväl bland forskare som inom en allmänintresserad läsekrets. En avgörande förutsättning är givetvis att Åland genom det så kallade Ålandsservitutet 1856 som en följd av Krimkriget blivit demilitariserat och fått en egen politisk status. Därmed har öarna ett annat utgångsläge än det övriga Finland. I Sverige innebar detta på sin tid en stor lättnad eftersom den ryska närvaron på Åland dessförinnan hade upplevts som ”en pistol riktad mot Sveriges hjärta”.

Det rör sig alltså denna gång om det knappa sekel under stora och på flera sätt avgörande delar av 1900-talet som för finsk del skulle kunna sammanfattas med rubriken ”Från NF till EU” som vissa tider av ålänningarna måste ha upplevts på flera sätt osäkra och oroande.

Föregående del i serien (V:i) har redovisat samma period ur ett allmänhistoriskt perspektiv. I den här aktuella volymens företal anges att tyngdpunkten ligger i de internationella skeenden som varit avgörande för Ålands politiska ställning och självstyrelsens uppkomst och utveckling. Detta avsåg framför allt första och andra världskriget men också kalla krigets slut.